

Тринога Тетяна Миколаївна,
курсант Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Поштаренко Інна Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор філософії

ЕВОЛЮЦІЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Домашнє насильство є однією з найгостріших соціально-правових проблем сучасного суспільства, що має як правові, так і морально-етичні виміри. Протягом останніх десятиліть в Україні відбувається поступова еволюція підходів до його криміналізації - від розгляду таких діянь як приватно-побутових конфліктів до визнання їх суспільно небезпечними діяннями, що посягають на основоположні права людини. Результати проведених досліджень свідчать, що між насильством у сім'ї щодо жінок і проявами фізичного насильства над дітьми існує безпосередній взаємозв'язок. У той же час такі форми домашнього насильства, як жорстоке поводження з чоловіками або людьми похилого віку, залишаються малодослідженими й недостатньо висвітленими у наукових працях. У суспільній свідомості досі переважає уявлення про домашнє насильство як про приватну сімейну справу, що призводить до небажання потерпілих повідомляти про нього або ж до їх підпорядкування впливу близького оточення. Відсутність належного рівня захисту та байдужість до таких випадків з боку суспільства сприяють подальшому поширенню насильницьких практик і посиленню їх негативного впливу на майбутні покоління.

Процес криміналізації домашнього насильства в Україні має глибоке соціальне підґрунтя, адже саме соціальна небезпека цього явища стала головною причиною необхідності його визнання злочином. Як зазначає О. В. Степаненко, криміналізація будь-якого діяння має бути соціально зумовленою, тобто відповідати причинно-наслідковому зв'язку між вчинком і його негативним впливом на суспільні відносини. Лише тоді законодавець має моральне та правове підґрунтя включати його до переліку суспільно небезпечних злочинів [4, с. 334]. До 2019 року домашнє насильство в Україні вважалося адміністративним правопорушенням (ст. 173-2 КУпАП). Проте практика засвідчила неефективність адміністративних санкцій: вони не стримували правопорушників і не забезпечували реального захисту жертв. Як результат - зросла кількість повторних звернень, що свідчило про необхідність посилення правового впливу та визнання систематичного домашнього насильства злочином. Важливим кроком у цьому напрямі стало ухвалення у 2017 році Закону України

№ 2227-VIII [4], яким у 2019 році до Кримінального кодексу України було введено статтю 126-1 «Домашнє насильство», що закріпила кримінальну відповідальність за систематичне вчинення насильницьких дій у сім'ї чи між близькими особами. Запровадження змін до українського законодавства стало наслідком приєднання України до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з ним, що зумовило необхідність приведення національних правових норм у відповідність до міжнародних стандартів захисту прав людини. Проте варто зазначити, що протягом трьох років після підписання Конвенція залишалася нератифікованою Верховною Радою України через суспільні дискусії та політичні суперечності, пов'язані з тлумаченням окремих її положень. Лише після досягнення суспільного консенсусу та з огляду на євроінтеграційний курс держави питання ратифікації було повернене до порядку денного. У результаті, у 2022 році Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію, що стало вагомим кроком на шляху до гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини, розширення поняття домашнього насильства та запровадження нових механізмів запобігання і притягнення винних до відповідальності. Зокрема, після ратифікації Конвенції були уточнені положення Кримінального та Кримінального процесуального кодексів, Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також посилено процесуальні гарантії для потерпілих осіб.

У науковій літературі традиційно виділяють низку ключових підстав для встановлення кримінально-правових заборон. До них належать: 1) суспільна небезпека діяння, що виявляється у заподіянні істотної матеріальної чи моральної шкоди потерпілим; 2) типовість і поширеність антисоціальної поведінки, з урахуванням рівня суспільної небезпеки таких дій і ступеня занепокоєння населення злочинністю; 3) тенденції розвитку суспільно небезпечних проявів, з урахуванням причин та умов, які їх зумовлюють; 4) необхідність застосування кримінально-правових заходів впливу, оскільки кримінальна репресія є крайнім, але іноді єдино ефективним засобом протидії найнебезпечнішим формам девіантної поведінки; 5) можливості системи кримінальної юстиції адекватно реагувати на такі прояви, у тому числі наявність матеріальних, кадрових і правових ресурсів для реалізації кримінальної заборони; 6) баланс позитивних і негативних наслідків криміналізації, що дозволяє оцінити доцільність запровадження нової кримінально-правової норми [4, с. 335].

Науковець О. В. Степаненко пропонує розглядати суспільну небезпечність домашнього насильства на кількох рівнях: 1) сімейний рівень - насильство завдає фізичної та психологічної шкоди всім членам родини, особливо дітям. Такі дії призводять до травматизації, розладу стосунків і порушення емоційного розвитку; 2) міжособистісний рівень – жертви часто відтворюють насильницькі моделі поведінки у своїх

подальших стосунках, що породжує «ланцюгову реакцію» агресії; 3) соціальний рівень – поширення насильства знижує довіру до держави й системи правосуддя, сприяє зростанню страху та відчуття незахищеності у суспільстві; 4) економічний рівень – держава зазнає збитків через зростання витрат на охорону здоров'я, соціальну допомогу та правоохоронну діяльність; 5) юридичний рівень – неефективна реакція на факти насильства формує відчуття безкарності, підриває авторитет закону й стимулює рецидив [4, с. 335].

Наступною підставою є відносна поширеність діянь та їх типовість. Досліджуючи це питання, я знайшла статистичні дані опубліковані Департаментом головної інспекції та дотримання прав людини, де вказується, що за перші 4 місяці 2025 року до Національної поліції України було зроблено в порядку 43104 звернень. Найбільшу кількість звернень зафіксували у таких регіонах: Київська область (6887), Дніпропетровська область (6259), місто Київ (3612), Одеська область (3249), Вінницька область (2613). Найменше – Донецька область (435) та Херсонська область (722) [5]. Водночас ці статистичні показники не можуть повною мірою відображати реальну ситуацію в регіонах, адже на рівень звернень суттєво впливають воєнні дії, тимчасова окупація окремих територій, обмежений доступ громадян до правоохоронних органів, а також низький рівень довіри до системи захисту постраждалих. Крім того, значна частина випадків домашнього насильства залишається латентною через страх потерпілих або соціальний тиск з боку громади.

Варто окремо зупинитися на характеристиці статті 126-1 Кримінального кодексу України «Домашнє насильство», яка є ключовою нормою у сфері кримінально-правової протидії цьому явищу. Її особливістю є те, що кримінальна відповідальність настає за систематичне вчинення насильницьких дій, тобто таких, які повторюються неодноразово, утворюючи стійку антисоціальну поведінку правопорушника [1]. Саме систематичність виступає кваліфікуючою ознакою цього злочину, що відмежовує його від адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, де йдеться про одноразовий випадок насильства, в той час як для застосування статті 126-1 КК України потрібно три і більше зафіксованих випадків насильства.

Згідно з диспозицією статті 126-1 КК України, кримінальне покарання застосовується за фізичне, психологічне або економічне насильство, якщо такі дії мають систематичний характер і призводять до страждань, погіршення якості життя або моральної шкоди потерпілому [1]. Фізичне насильство охоплює побої, удари, заподіяння тілесних ушкоджень; психологічне – образи, приниження, переслідування, погрози; економічне – позбавлення житла, коштів, майна чи контролювання фінансових ресурсів. Водночас у Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року визначено чотири форми домашнього насильства: фізичне,

психологічне, економічне та сексуальне [2]. Саме тому коло проявів насильницької поведінки в цьому законі є ширшим, ніж у статті 126-1 КК України. Включення сексуального насильства до переліку форм домашнього насильства відповідає міжнародним стандартам, закріпленим у Стамбульській конвенції, і підкреслює, що насильство в сім'ї може мати не лише тілесний чи майновий, а й інтимно-особистісний вимір.

Отже, еволюція криміналізації домашнього насильства в Україні є результатом тривалого процесу переосмислення суспільних цінностей, правових підходів і міжнародних зобов'язань держави. Від сприйняття насильства в сім'ї як приватної справи – до визнання його небезпечним злочином, що посягає на основоположні права людини, українське законодавство пройшло суттєвий шлях розвитку. Запровадження статті 126-1 Кримінального кодексу України стало важливим кроком у забезпеченні належної правової реакції на систематичні прояви насильства, а ратифікація Стамбульської конвенції – підтвердженням прагнення держави діяти відповідно до європейських стандартів захисту прав людини. Водночас ефективна протидія домашньому насильству потребує не лише вдосконалення законодавчих механізмів, а й підвищення рівня правової культури населення, розвитку системи підтримки потерпілих, створення умов для їх соціальної реабілітації та гарантування невідворотності покарання для кривдників. Особливої уваги потребує забезпечення належної взаємодії між правоохоронними органами, судовими інституціями та соціальними службами, а також підвищення рівня довіри громадян до системи захисту.

Таким чином, подальша гуманізація кримінального законодавства, розширення превентивних заходів та ефективна імплементація міжнародних норм залишаються ключовими напрямками вдосконалення державної політики у сфері протидії домашньому насильству в Україні.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

2. Верховна Рада України. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»: від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

3. Верховна Рада України. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами»: від 06.12.2017 № 2227-VIII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>

4. Степаненко О. В. Соціальна обумовленість криміналізації домашнього насильства. Правові новели: науковий юридичний журнал. 2023. № 19. С. 331–337. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.19.43>

5. Департамент головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України. Протидія домашньому насильству: статистика за 4 місяці 2025 року // Facebook: офіційна сторінка Національної поліції України.

Федорак Вероніка Петрівна,
курсант Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ткаченко Ірина Михайлівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗГВАЛТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми зумовлена трагічними реаліями сьогодення, коли під час повномасштабної війни сексуальне насильство стало одним із засобів терору проти цивільного населення. Згвалтування у таких умовах не лише порушує статева свободу й недоторканність конкретної особи, а й виступає інструментом війни, що підриває моральний дух, формує атмосферу страху та приниження. Масові факти злочинів на тимчасово окупованих територіях вказують на їх системний характер, який у міжнародно-правовій площині кваліфікується як воєнні злочини чи злочини проти людяності.

Дослідження теми важливе як у теоретичному, так і в практичному вимірі: воно дозволяє окреслити прогалини національного законодавства та узгодити його з міжнародними стандартами. У центрі уваги – проблеми кваліфікації згвалтування, які у воєнний час набувають особливої складності. Одним із таких проявів є те, що в умовах воєнного стану згвалтування може кваліфікуватися як злочин у складі інших, в якості однієї з проявів об'єктивної сторони. Так, згвалтування може проявлятися як вид насильства над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України), як погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України), як жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням (ст. 438 КК України), як прояв геноциду (ст. 442 КК України) [1].

Щодо кримінально-правової характеристики згвалтування, то об'єктом злочину виступають статева свобода чи статева недоторканність особи. Статева свобода полягає у праві дорослої дієздатної людини самостійно визначати свою сексуальну поведінку та давати або відмовляти у згоді на статеві стосунки. Натомість статева недоторканність забезпечує абсолютний захист неповнолітніх і осіб, які через вік чи стан здоров'я не можуть усвідомлено висловити волю щодо інтимних відносин. Ці категорії тісно пов'язані з людською гідністю та правом на безпечне життя.